

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja: száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-knál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Egy egyházjogi kérdés.

Az ombodi ref. egyház 1872-ben közgyűlésileg egy akarattal az egyházi administrationalis belügyekre vonatkozó helyi szabályokat állapított meg, s e szabályok 19-dike szerint „egyházfit a közgyűlés választ, a megválasztott elfogadni köteles, ellenesetben szolgálatát 10 frttal megválthatja.“ Ilyen, vagy ehhez hasonló szabály talán egyházmegyénk minden egyházában létezik, és soha egyházi felsőbb hatóság által megerősítve nem volt, mégis érvényessége felett senki sem kételkedett.

Történt, hogy 1877. január 7-én az egyházi közgyűlés megválasztja Varga Ferenczet egyházfinak, ez a választást visszautasítja, s egy heti gondolkozási idő engedtetett neki, szolgál-e vagy 10 frt váltságot fizet? Azonban nevezett jan. 13-án panaszra megy a járási szolgabíróhoz, hogy őt az egyház 10 frtig exequáltatni akarja, — s a szolgabíró senkit sem kérdezve azonnal rendeletet küld a községi bíróhoz, hogy panaszlót exequálni ne merészelje, különben sincs joga az egyháznak valakinek egyéni szabadságát így megtámadni, s a kiszabott bírság sem törvényes stb. Az egyháztanács e rendeletről semmit nem tudva, jan. 14-én hivatja Varga Ferenczet megkérdezendő, hogy mire határozta el magát? de meg sem jelent, — s ez engedetlenségért 5 frt büntetés a 25. §. szerint reá kimondatott, s a 10 frt szolgálati váltság megfizetésében elmarasztaltatott. Ekkor nekem mint lelkésznek tudomásomra jött a szolgabírónak fentebb említett rendelete, s mint az egyháztanács elnöke átírtam, — igaz hogy erős pennával, de ilyen eljárásra ki ne keserednék el? — figyelmeztetvén a szolgabíró, hogy törvénytelenül járt el, mert egyén panaszára az egyháztanács eljárását a priori egyoldalulag elítélte, sem felvilágosítást ez ügyben nem kért, sem az illetőt az espereshez nem utasította, sőt az egyház önkormányzati szabadságát, jogát megtámadta, s kértem, hogy rendeletét vonja vissza, ellenesetben kénytelen leszek fentebbi hatóságnál jogorvoslatot keresni. Semmi válasz ez átiratra nem jövé, 10 nap mulva bepanaszoltam, illetőleg bevádoltam hivatalosan a szolgabíró az alispánnal, s az

alispán a szerinte beterjesztett folyamodványban a tisztviselőt és hivatalt sértő kifejezéseket találva minden vizsgálat nélkül szolgabíró utasítja az egyháztanács ítéletének Varga Ferencz elleni végrehajtására, engemet pedig állítólag sértő kifejezéseimért 20 frtig megbírságol. Ekkor az ügyet kétfelé választottam, egyfelől mint egyházjogi sérelmet az egyházmegyére terjesztettem, másfelől mint törvénytelen tisztviselői eljárást a megye közigazgatási bizottságához felebbeztem. Az egyházmegye nem akarta ezt nagy sérelemnek tekinteni, egyszerűen jogosnak és törvényesnek ítélve az ombodi egyháztanács végzését, határozatilag felkérte a megyei alispánt, hogy Varga Ferencz ellen a végrehajtást rendelje el, de ez azért mindeddig elmaradt. A megyei közigazgatási bizottság pedig, egyrészt a szolgabíró eljárását helyeselve Varga Ferenczet a 10 frt szolgálati váltság és 5 frt engedetlenségi büntetés alól felmenti, másrészt az alispán bírságolását helyben hagyja. Ekkor felebbezem az ügyet a belügyminiszteriumhoz, s a belügyminiszter egyetértve a vallásügyi miniszterrel, helytelenítve minden eljárást, a szolgabíró rendeletét, alispán bírságolását, a közigazgatási bizottság határozatát mint illetékteleneket megsemmisítette, s Varga Ferenczet utasította, hogy ügyét az egyházmegyére mint illetékes hatósághoz felebbezze, — a mi ugyan már felesleges volt, mert az egyházmegye ez ügyben beterjesztésemre határozatot hozott mint azt fentebb jelzém.

Hosszas, bár tanulságos s közigazgatásunk siralmas állapotát feltűntető kép — volna részletesen elmondani azon fonákságokat, melyek ez ügy körül a külön fokozatu hatóságoknál felmerültek, s melyeket a miniszteri végzés is kitüntet, csak annyit jegyzek meg, hogy a szolgabíró egyoldalulag rendelkezett előzetesen az egyháztanács ítélete ellen; az alispán illetéktelenül bírságolta meg a ref. lelkészt egyházi ügyben hivatalos pecsétje alatt beterjesztett panaszáért; s a közigazgatási bizottságban a róm. kath. többség leszavazva a kisebb számú prot. tagokat, helyeselte mindkét intézkedést. Hanem mindezeknek véget vetett a belügyminiszteri végzés, mely épen felebbezésemben kifejtett nézetek szerint volt megalakítva.

De fenmaradt az egész ügyből egy lényeges kérdés, melyen sem a belügy-, sem a vallásügyi miniszter nem tud eligazodni, vagyis kétségbe vonja annak jogosságát, nevezetesen mindkét főhatóság azt hiszi, hogy egy ref. egyházközségnek saját belügyeiben hozott oly szabályát, mely felsőbb egyházi hatóság által nincs megerősítve, alkalmazni, illetőleg érvényre emeltetni joga nincs, s a vallásügyi minisztérium egy átiratában felhívja a tiszántúli egyházkerület püspökét, hogy e kérdést tegye az egyházkerületi gyűlésen elvi kérdéssé, és vitassa meg, érvényben lehet-e oly szabály vagy nem? S most várjuk az egyházkerület döntvényes értékű határozatát

Bevégezném ezzel ezen egyházjogi kérdés közlését, ha a vallásügyi miniszter, illetőleg annak meghízásából az államtitkár ur illetéktelenül bele nem bocsátkozott volna egyházam szabályainak, különösen a kérdéses szabálynak oly bírálataiba, mely lehetetlen hogy az önértetes, jogát ismerő ref. egyháztagot meg ne sértse. Nevezetesen azt mondja a hivatolt átirat: lehetetlen hogy fel ne tűnjék e szabályban a méltányosság és észszerűség hiánya. — Nem tudva azt, hogy egyházkerületünkben az egyházfíság kötelezett szolgálat, mit mondana például a felsőbányai ref. egyház helyi szabályára, melyszerint minden ujházás férj, bárminemű társadalmi állást foglal el, egyházfíkötteles. De miután sem oly sok egyházfi nem kell, sem a műveltebb osztály szolgálni nem hajlandó: szolgálata megváltásául mindenki 5 frtot fizet az egyház pénztárába, és senkinek eszébe sem jut, hogy e szabály felső egyházhatóságilag nincs megerősítve tehát nem jogos, nem érvényes, mert hiszen azt sem alkotmányunk, sem törvényeink nem is követelik. Valóban hálára kötelezte le maga iránt államtitkár ur a felsőbányai ref. házasulandó egyháztagokat, hogy ama szabály érvénytelenségét oly méltányossággal és észszerűséggel kimutatta?!

Gúnyosan még azt jegyzi meg a miniszteri átirat, hogy: „igy könnyű lenne a ref. egyházak üres pénztárait megtölteni, mert mindig olyan egyéneket választhatnak, a kik társadalmi állásuknál fogva nem szolgálhatnak, és választanának mindig, mert annyiszor a mennyiszor a birságot*) fizetni kell.“ Eltekintve attól, hogy egyházam minden választás alkalmával a jelöltek kifogását, mentségét — ha az alapos — méltányolja; eltekintve attól, hogy a ki egy évig szolgál, vagy egyszer váltságot fizetne — hasonló szolgálatra egész életében nem kötelezhető; eltekintve attól, hogy az idézett szabály fenállása óta egyetlen váltságdíjat sem kellett még fizetni, annál kevésbé exequáltatni**) — tehát ettől üres lehet pénztárunk: tiltakoz-

*) Ugy látszik hogy egy kis fogalomzavar van a birság és váltság közt valahol. S. J.

**) Mai állam s egyház fogalmak szerint — kivéve a concordat-

nunk kell ama gúnyosan sértő kifejezések ellen, mert egy reformált egyházközség közönségének — bármily szerény viszonyok közt éljen is — épen úgy meg van önkormányzati jogu és szabadságu, mint van jóakaratu, nemes czélú, s józan ítélő belátásu intézkedése arra nézve, hogy létező viszonyai között miként kormányozza önmagát a „méltányosság és észszerűség“ törvényei szerint.

Különben e kérdésben megírtam egyházam jogvédelmét, reményelem, hogy a főtiszteletű egyházkerületi gyűlés ez ügy tárgyalásánál azt kellő figyelemre méltatja, s erélyesen tiltakozni fog hasonló miniszteri felfogások és következtetések ellen.

Soltész János.

A segédlelkészek alkalmazása tárgyában megállapított szabályok méltánylása.

(Vége.)

Távol legyen tőlünk, hogy az ily visszás esetekért, minők az urgentissima necessitas pont takarója alatt létesültek, az általunk mély tisztelettel szeretett ft. püspök, vagy esperes urak eljárását gáncsolnók. Ki lehetne oly esztelen, hogy a törvény hiányos és rossz volta miatt, annak végrehajtóit dobálná sárral. Mit tudták ők, hogy állomás nélküli egyének is vannak? Mikor azt a hiányos törvényt jóhiszeműleg végrehajtották, csak kötelességeiket teljesítették. Melyikőjüket bizta meg a törvény, hogy minden változást számba vegyen és a szerint intézkedjék? Hiszen az az exoticus VI. pont parancsol-e többet, minthogy: „az esperesek évenként adjanak jelentést, a püspöki hivatalnak, s akkor is csak arról, hogy e megyéjökben hol, kiknél s kik a s. lelkészek?“ — Arról, hogy ki tartsa azokat számba, ki gondoskodják azokról, kik a fent említett okok miatt állomás nélkül vannak, ki vegye számba az időközi változásokat, van-e ebben az egész s. lelkészi szabályzatban csak egyetlen ige is? Míg az egyik esperesnél jelentkezett az állomást kereső; addig a másiknál hathatósan kopogtatott a káplánt kereső pap; abban az e. megyében nem volt kit alkalmazni s előállott az „urgens necessitas.“ Fel kellett hatalmazni theológiát végzett, de kápláni vizsgát még nem tett egyént. És mikor köztudomásra jött, hogy káplánt is lehetett volna alkalmazni, vissza lehetett-e már venni a facultátiót? Avagy nem akkor lehetne-e őket törvényellenes eljárás vádjával illetni, ha a törvény szelleme ellenére így gondolkodnak és cselekesznek: egyházkerületünkben van vagy 10—20 jó készültségű, szorgal-

tárius egyházakat — mindinkább távolodik az a lehetőség, hogy egyházi végzéseknél, mik kivált pénzbehajtásban végződnek, az állam végrehajtója legyen: a középkorban rendelkezett az egyház az állammal ez amannak szolgálja lévén. Mihelyest exequáltatni kell, az egyház fegyvere az erkölcsi fegyver erőtlennek bizonyul, s könnyen megítélhető: észszerű e anyagi fegyvert, mely polgári hatóság kezében van, használni. Szerk.

mas, kifogástalan erkölcsi magaviseletű s. lelkész, kik már évek óta kisebb egyházakban 50—60 frt fizetésen nyomorognak, léptessük őket elő, azokon a kisebb állomásokon, kevesebb lévén a dolog, a s. lelkész rövid időre inkább nélkülözhető, s ha nem az, majd gyakoroljuk az „ob praesentem“ cikkben engedélyezett jogunkat.

A szabályzat VI. cikke még az, melyről szólanunk kell, bár hiányos volta a fentebb előadottakból nagy mértékben látható. VI. cikk: „Az esperesek évenként jelentést adnak a püspöki hivatalhoz, hogy e. megyéjökben hol, kiknél s kik a s. lelkészek.“ Nem ezen cikkben lett volna-e helye annak, hogy az esperes urak a pusztá statisztikai szempontból kívánatos létszám és tartózkodási hely nyilvántartása mellett, a s. lelkészek úgy erkölcsi magukviselése s szolgálati idejük tartama, mint szellemi erejük, képzettségök, szorgalmuk, működésök folytonos szemmel tartására s ezekről a püspöki hivatalhoz leendő jelentéstételre köteleztessenek, hogy így a s. lelkészek érdemszerű előmozdítása, jutalmazása lehetőségessé tétessék? Bizony sehol más helyt.

Ime teljes mivoltában ismerjük már azt a heroicus orvosságot, mely ennek a 4-ik betegnek — a s. lelkészek alkalmazása és az azokali bánásmód — egészséget visszaadni vala hivatva. Ismervén az orvosságot, nem csudálkozhatunk többé, hogy a beteg állapota napról-napra nehezebb; úgyannyira, hogy komolyan veszélyeztetni egyházi életünk ama más két betegének — lelkészválasztás, irodalmi kör — teljes felgyógyulását is, melyeknek orvoslásához eljöttek látjuk az időt, hogy egész buzgalommal hozzá fogjunk.

Mert kérдем, avagy feltehető-e, hogy az „az arany ifjuság, melynek már ott az iskolában fel vala mutatva a pályabér“, a fenn ismertetett segédlelkézi szabályzat szellemében önmagára hagyatva, folytonos mellőztetés, méltánytalanság és anyagi nyomorral találkozáván, képes leendő ifju lelkészségét, munkakedvét akkorig megőrizni, míg amaz ígért eldorádóba „a jobb egyházba“ bejuthat?... Nem sokkal inkább hihető-e, hogy ha oly rettenetes sorsra nem jut is, mint a d. . . . pap, — kit, mint a sok méltánytalanságot, nyomort túrt hosszás káplánkodás szerencsétlen áldozatát kell tekintenünk — azt „a jobb egyházat“ egy oly révpárnak fogja tekinteni, melyben minden szellemi és anyagi gondoktól menten, megpihenhet. Teljesíti hivatalos kötelességeit s „az öröktért adó, vallás mezején való munkálkodást“, bizza továbbra is azokra, kik ott most „oly fáradhatlanul dolgoztak“.

Öt, hat évig káplánkodni ifjainknak, a nagy létszám miatt, még akkor is kellene, ha az idősbtség rendi szerint jutnának állomáshoz. Ennyi idő pedig, oly bánásmód mellett, minőben fentebb láttuk, hogy részesülnek a s. lelkészek, emberi számitás szerint, épen elég arra, hogy nagyobb részök elveszítse munkakedvét és szorgalmát. És így nem gyógyul meg az a 3-ik beteg „az irodalmi kör.“ De nehezen fog meggyógyulni az a 2-ik is: „a lelkészválasztás módzataiban eljárás“. — Mert az az ifju, kinek kedélyét a hosszás nyomor megrontotta, ha önmaga számára nem hajhászhatja többé a választók kegyét, hajhászni fogja, oly utakon, „melyek egynémelyikétől az önbecsérző visszaizonyodik“, azok számára, kiknek így kinyert pártfogásától, saját sorsa jobbrafordultát reményli.

Nem az oly intézkedések által, minőt nt. Pap Károly ur ajánl, „hogy az időközi és s. lelkészek azon eklézsiában, hol

szolgálnak, nendes lelképásztorok nem lehetnek“ vesszük elejét a lelkészválasztásoknál divó botrányos visszaéléseknek; hanem igenis azáltal, ha egyfelől módot és alkalmat adunk a választóknak, hogy jelöltjeik képessége, képzettsége felől több tudomást szerezhessenek, mint jelenleg; másfelől, ha gondoskodunk arról, hogy jobb fizetésű és nagyobb egyházainkba magukat képesség, képzettség s jó erkölcsi magaviselet által érdemesített ifjaink alkalmaztassanak segéd- és időközi lelkészekül. Az a nt. Pap K. ur által ajánlt eljárás igenis jó arra, hogy általa az egyházak és egyéneket elkésersük; de hogy a rendet s az e téren annyira kívánatos javulást előidézze, én kétlem. — Hiszen a mostani tarthatatlan állapotok elleni panasz legsúlyosabb része nem az, hogy rendes lelkészek ritkán léptettetnek elő; de igenis az, hogy „az érdemesek helyét, csekély képzettségű, az egyház jólétét, előhaladását munkálni képtelen, s annak ügyét szívükön nem viselő egyének foglalják el.“ Erről panaszunk minduntalan. Pedig ezen állapot természetszerű kifolyása a mi hibás, rendszertelen eljárásunknak, mely a szabadságot szabadsággá engedte fajulni. Mert a választók nagy többsége, nem adatván neki mód és alkalom, meggyőződést szerezhetni: mikép, a már lehet több évig köztük élt s. vagy időközi lelkészen kívül más és több, jobb képzettségű egyén is van, ki örömmel fogadná, ha általok meghivattnék az állomásra, így gondolkodik: „gyenge ember ugyan ez a mi s. lelkészünk, de ha elmegyünk széles Magyarországra papkeresni, ki óv és biztosít bennünket, hogy nem még gyengébb s képzetlenebb embert fogunk a sok ismeretlen egyén közül választani. Avagy nem jobb-e az ismerős rosz az ismeretlen jónál?“ Attól a s. vagy időközi lelkésztől pedig, ki úgy látja, hogy az ő előmenetelét e földön senki nem mozdítja elő, vajjon kívánhatjuk-e, hogy minden szabados eszközt fel ne használjon, melylyel nem igen irigyelhető állapotát jobbra fordíthatja.

Alkottassék a meglevő hiányos és épen nem kielégítő s. lelkézi szabályzat helyett, egy a s. lelkészek alkalmazásánál a több ideig tartó lelkiismeretes szolgálatot, szellemi erő, képzettség s jó erkölcsi magaviseletet, szorgalmat méltányoló és jutalmazó, a s. lelkészek nyomorult anyagi helyzetén, — a mennyire szegénységünkől kitelik — javító szabályzat; bizassék meg ennek felelősség terhe alatt való szigorú végrehajtásával egy egyén, vagy hivatal p. o. a püspöki; módosíttassanak a lelkészválasztási szabályok, ezen szabályzattal kapcsolatosan a mennyire lehet hasonló szellemben; akkor a mostani visszás állapotok minél előbb meg fognak szünni s teljesen hiszem, hogy meg fog gyógyulni mind a három beteg. Akkor nem fog úgy gondolkodni és tenni ifjaink nagyobb része, mint a múlt évek főiskolai széniorai, kik, ha valamely tisztességes kápláni, vagy tanári állomás kínálkozott iskolai pályájuk bevégeztével, félbehagyták továbbképzésüket, felhagytak a külföldre menetellel, tudván, hogy ottan szerzendő tudományos képzettségüket, visszatérvén, úgy sem fogja méltányolni senki.

Az elismerés és jutalmazás, bármily csekély legyen is az, képes az ifju lelkesültségét, munkakedvét 5—6 évnél hosszabb ideig is megőrizni. Az a tudat, hogy buzgalma, munkássága folyton szemmel tartatik s adandó alkalommal figyelembe vétezik, megacézolja az ifju erejét, fokozza lelkesültségét, megőrzi a tétlen kétségbeesés s aljas utakon való célhoz jutás veszélyeitől.

A jobb kápláni állomások betöltése történhetnék pályázat útján. Nyilvános legyen-e ez a pályázat, a lapok hasábjain; avagy

zárt a püspöki, illetőleg esperesi körlevelekben szólittatván fel az illetők a pályázatra, teljesen egyre megy, a földolog csak az, hogy minden segédlelkész megtudhassa, ha valamely állomás betöltés alatt van. Az ajánlkozó aztán, jelentkezhetnek egyszerű levélben, vagy ha kívánatuk bizonyítványaival felszerelt kérvényben az állomás elnyerhetéseért a püspöki hivatalnál, hol a s. lelkészeknek nemcsak számuk és hollétük, de érdemeik is nyilvántartatván, a kinevezést e hivatal könnyen és érdemszerűleg eszközölhetné.

* * *

Ime kitettem e nehéz beteget az utcára; felbontottam azt a heroicus orvosságot, mely egészségét visszaadni vala hivatva; kimutattam ez orvosság hiányos voltát a tapasztalatból merített példák és érvekkel. Szándékosan használtam megtörtént eseményeket érvekkül: mert teljesen meg vagyok győződve, hogy gyógyszerjeink legnagyobb része a várt eredményt azért nem szüli, mivel azok, kik a gyógyszereket praescribálják, a betegség kórtüneteit kellő figyelemmel nem kísérik, vagy nem is kísérik. Alkotják a törvényt a nélkül, hogy a gyakorlati élet követelményeit kellőleg figyelembe vennék, s ahhoz képest intézkednének. Ez aztán az oka, hogy míg a jó Gelei K. sokaktól most már csak gúnnyal emlegetett törvényei kétszáz évnél tovább eredményezték a kívánt sikert, a mi törvényeink — úgy az egyházi mint politikaiak — néhány évi gyakorlat után már czélszerűtlenné bizonyulnak, szülvén zavart, rendetlenséget és nyomort. Bizony, bizony nagyon ránk férne a tudós Révész Imre figyelmeztetése: (Figyelmező 1876. évf. 66. l.) „Nekünk, kik igen szeretünk egyházzervezeti kérdésekkel foglalkozni, épen nem felesleges dolog a helvét egyházak mai alkotmányát, mely oly rendkívül érdekes és tanulságos vonásokat tüntet fel: ismerni és közelebbről figyelembe venni.”

Kitettem a nehéz beteget az utcára, hogy most, midőn várható: mikép édes testvére „a lelkészválasztás módozataibani eljárásunk” talán rövid időn a közlekiismeret árnyékától fog illetetni, illetetnék ez is és gyógyulna meg.

Adná a kegyes ég, hogy egyházi életünk, már rég ápolatlan s nyomorogva várakozó, beteget felett, minél előbb hangzanék a lábra keltő szó: „Vedd fel a te nyoszolyádat és járj!”

o+e.

KÖNYVISMERTETÉS.

A katolikus népek jövője.*)

Irta báró Haulleville, magyarátk Varga József és Zibrinyi Gyula. Esztergom, 1877. 8-rét, 106 l. Ára 1 frt.

Jelen munka, az e Lapok olvasói által ismert Laveleye „protestantismus és catholicismus, a nemzetek szabad s jólétéhez való viszonyában” című munkájának, mely francziaországi kiadásában „A katolikus népek jövője” helyesebb címével jelent meg, akar lenni czáfolata

Nem olvastam, de nem is hiszem, hogy Laveleye ur ezen

*) Laveleye Emil világhírű röpirata „a protestantismus és catholicismus...” (magyarra fordította Derczei M. Sándor. Debreczen, 1876.) mely ellen intéztetett czáfolat az ultramontán táborból Haulleville műve, — még mindig kapható Debreczenben Telegdi K. Lajos könyvkereskedésében, egy példány ára 30 kr. Azt hisszük, hogy ellenmondásteljes állításával Haulleville jobban megerősíti Laveleye érveit, a fictió az élet ellen nem győzhet.

Szerk.

czáfolatot válaszára méltatta volna. E könyv önmagában hordja czáfolatát. Az elfogultak irányában, s azokra nézve kik a népek jelenét s multját nem ismerik, az ellenczáfolat haszontalan lenne. Egyedüli czélom nekem is nem más, mint igen rövid ismertetése e könyvnek, s ez ismerterés lesz a legalkalmasabb czáfolat.

A könyv 10—11-ik lapján az iratik, hogy Laveleye munkáját csak Gladstone Bluntschli Savornin s egyes félig művelt kíváncsi fogja olvasni. — Ha Gladstone stb. félig művelt emberek olvasnák Laveleyet, ez neki elég dicsőség: de Gladstonet stb. a félműveltek közé sorozni, oly abderitaság, melyhez a kabátot viselő emberek között kevés példa van. — Midőn pedig Haulleville ur nemcsak elolvasta, hanem nagy figyelemmel elolvasta, sőt egy nagy ponyvairodalmat használt fel czáfoló idézetekül, ezáltal nem épen hízogó verdict-et mondott saját műveltségére Midőn pedig a 12-ik lapon, hallomása szerint Laveleyet Buckle tanítványának mondja, azt árulja el, hogy Bucklet sohasem olvasta, most okosabbat állított volna, ha az aranyat ólomból csinált ércnek mondaná, a legprimitívebb felfogásu ember is ha Laveleyet és Bucklet olvassa, őket elvileg és lényegileg a legellentétebb írók közé számlálja.

A katolikus Laveleye ur munkája miatt megtámadja Haulleville ur az ev. egyházat, s azt szétszórtnak, a feloszlás stadiumában levőnek állítja, s ezzel ellentétben kiemeli a kath. egyház nagyszerű egységét. Ha ezen vádat s ezen dicsőséget az evang. és kath. egyház nagyobb testületeire alkalmazzuk, úgy megbocsátható Haulleville ur bornirtsága. Mivel azon r. kath. templomokban, melyekben ő megfordult, az egység csakugyan kézzel fogható. Irodalmilag pedig nem látszik ismerni, a r. kath. ruthen, a r. kath. örmény, a r. kath. chaldaei, a r. kath. oláh stb. egyházakat, melyeknek tanait, ritu-át, szokásait ha ismerné, átlátná hogy sokkal több egység van a lutheri, reformált, methodista stb. evang. egyházakban, mint a főlebb elősorolt s egy firma alá szorított úgynevezett r. kath. felekezetekben, és hogy a lutheránus templomban a református, a református templomban a lutheránus minden baj s felháborodás nélkül végzi áhitatát, mit az oláh r. kath., ruthen, örmény stb. r. kath. sohasem tehet egymás templomában. Ha pedig az egyéneknél vizsgáljuk a szétszórtság vádját, s az egység dicsőségét, így még megbocsáthatatlanabb Haulleville ur bornirtsága. Mert fel kellene tenni róla, hogy nem mindenkor szerzetesekkel társalog, hanem néha világiakkal is: s akkor őszinte lélekkel nem mondhatná, hogy több evangélikus embert látott, kinek meggyőződése eltér az evangéliomtól, mint római katolikust, kinek vallása ellentétben áll a tridenti és vaticáni zsinat tanaival.

Nagy garral emlegeti, az evangélikusok keresztyéntelensége bebizonyítására Strauszt és társait. Voltairt pedig úgy állítja elő Haulleville ur, mintha nem is r. kath. lett volna. Diderot-ról, D'alambert-ről, Volney-ről, Renan-ról stb. mint született r. katolikusokról, s mint olyanon éltekről s holtakról teljesen elfeledkezik.

Haulleville ur szerint a vallásnak semmi befolyása a népek emelkedésére és süljedésére. Ha ez igaz volna, nagyon szomorú volna. — Ezt állítja Buckle is, csak tessék elolvasni. — De hála Istennek ez nem úgy van. Mert ha úgy volna, akkor nem volna igaz az Ur Jézus ezen mondása: Keressétek először az Isten országát és igazságát, a többiek azután megadatnak tinéktek,

Haulleville ur tagadja, hogy a népek szabadságát az evang. vallás jobban előmozdítja, mint a r. kath. Szerinte Anglia sza-

badságát a r. kath. vallásnak köszöni. Idéz Haulleville ur Ma-caulaye-ból, midőn ez író Róma városáról dythirámbot ír: de hires történelmi munkáját, melyben a szabadság melletti küzdelmek, mint a protestántizmusnak a katolicismus elleni küzdelmei adatnak elő, teljesen ignorálja. Azt hogy a bourbonok Franciaországban, és legkivált XIV. Lajos, valóságos ázsiai despotizmust állítottak fel, nem tagadja; de XIV. Lajost, Bossuet-et, szakadároknak, liberálisoknak, protestántizmus felé hajlóknak mondván, ezáltal akarja a despoticus törekvés vádját elhárítani a római egyháztól. — A ki olvassa Haulleville ur ex-pectoratióit XIV. Lajos ellen, és oly tudatlan volna, mint a milyenek számára szánta jelen könyvét, azt hinné, hogy a dragonyosok által legyilkolt reformátusok nem is azért gyilkoltattak meg hogy nem akartak r. katolikusok lenni, s hogy az erőszakkal elrabolt gyermekek nem is r. katolikusoknak neveltettek.

Nagy az indulat Haulleville urban Erzsébet királyné ellen, ki szerinte őlt, vágott mindent, a ki r. kath. volt. De Shakespear-et, ki Erzsébet udvaránál ki és bejáratos volt, mégis mindenáron szeretné r. katolikusá tenni. A hiu dicsőség, s agyarkodó gyűlölet, így viszi ellenmondásba az embereket. — Svédország vallásbeli türelmetlenségéről nagy hevülettel szól, mintha a szüzes Izabella nem Haulleville ur korában íteltette volna Matamorast és társait örök fogságra evang. vallásukért, s a toscanai herceg nem akkor száműzte volna a Madai családot, szintén hasonló okból. Csak veretett volna valamely evang. fejedelem a r. kath. lemészárlására ily feliratu emlékpénzt: „strages rom. catholicorum“, mint a melyet veretett a bertalan éj emlékére „strages hugenottorum“ czimmal a római fejedelem: akkor, akkor hogy írna Haulleville ur! Különben Svédország türelmetlenségét egy evangélikus sem pártolta, sőt tudvalevőleg az európai evang. udvarok remonstráltak ellene, és ki is eszközölték ama szigoru törvények eltörlését.

A mi az erkölcsökre való befolyását illeti a rom. kath. és evang. vallásnak, azt Laveleyeval egészen ellenkezőleg a róm. egyház előnyére fejti meg. Nagy örömelevezettel mereng több evang. uralkodó erkölcsi hiányain, egy német fejedelemnek kétnegyedén stb. Pedig az az axioma „mendacem oportet esse memorem“ így is áll: „criticum oportet esse memorem“. Ha ez axiomát szemé előtt tartotta volna Haulleville ur, és ráemlékezett volna X. XI. XII. János, VI-ik Sándor római fejedelmekre, kik még a mellett utólagosan csalatkozhatlanná tett fejei voltak a róm. egyháznak, s kiknek nem egy, hanem számtalan feleségeik voltak, — persze törvénytelenek — nem evang. hanem jó katolikus írók bizonyágtétele szerint, (Luitprand. Sarpi.) ha visszaemlékezett volna XIV. XV. Lajos francia királyra, II-ik Károly, II-ik Jakab angol királyokra, bizonynyal igen elharapta volna nyelvét, mint ilyeneket feszegetett volna. — Laveleye azon állítását, hogy a r. kath. vallásu népségben sokkal több törvénytelen születés van, ellenokmányokkal czáfolja, s az ellenkezőre hoz idézeteket. — Laveleye ur bizonynyal az 1850- és 60-as években hivatalosan közzétett statisztikai kimutatásokra építi állításait. Azon időben valóban meglepte a világot, hogy Páris, Lyon, Bécs stb. r. kath. lakosságu városok törvénytelen szülöttei, néparánylag mily óriási többséget alkottak London, Berlin, Stockholm stb. evang. lakosságu városok törvénytelen szülöttei fölött. Azon idő volt ez, midőn a francia császárság képviselőházában Merlin de Thionville képviselő nem azt a kérdést intézte a miniszteriumhoz, hogy van-e tudomása arról, hogy Franciaországban a legkisebb faluban is több törvénytelen születik

mint törvényes, — mert ez hivatalos kimutatás volt, — hanem ezt a kérdést, hogy mit szándékozik a miniszterium az erkölcselenség ezen árja ellen tenni. — Hogy most más kimutatások készülnek az bizonyos, azt látom magam is. — Ha egy évtized alatt a r. kath. egyház oly morális erőt fejtett ki, hogy teljesen megváltoztatá a törvénytelen szülöttek számarányát; ezen én valóban örülök. De félek, hogy ezen elv lett győztes „non esse sed videri.“ Egy kis pia fraussal ezt meg lehet tenni. — Én magam is tudok arra példát, hogy egy plébániában, hol 200 szülött között 80—90 volt törvénytelen, ezelőtt 12 s több évvel folytonosan, — most csak 20—30 szokott hivatalosan kimutatni.

Kik olvassák ezen sorokat, nem tudom; de ha olvasnák azok, kik nagy ügyeket intéznek, figyelmeztetem őket, hogy az erkölcsiség statisztikáját elkészíteni, ma már oly hiábavaló munka, mint alapos jövedelmi kimutatást készíteni, noha itt az állam önérdekből nagyon utána jár a dolognak, és a kényszerített bevallástól sem irtózik.

A r. kath. és evang. egyházak hatását a forradalmakra, szintén a róm. vallás javára dönti Haulleville ur. Szerinte sokkal nyugodtabbak, csendesebbek a r. kath. vallásu népek, s a forradalmakat mindig a protestánsok csinálták és csinálják. — Tudatlan olvasó ha olvassa spanyol, portugall, lengyel, francia országoknak s a délamerikai államoknak permanens forradalmait, Haulleville ur állításai után, azt hinné, hogy azok a legkiválóbb evang. országok, s hogy Mirabeau, Robespierre, Blanqui, Prim, Serrano, o'Donnel stb. mind tősgyökeres protestánsok. Gusztáv svéd Király megöletését és XII-ik Károly problematikus halálát erősen felrója a svédeknek. Hátha még a gyilkos épen evang. pap lett volna mint Clemens és Ravailac, vagy a párizsi érsek gyilkosa 1856-ban r. kath. papok voltak.

Ad vocem 1856. Ekkor lett szüz Mária szeplőtlen fogantatása dogmává a r. kath. egyházban. Egy kath. pap barátomnak szeliden megjegyzém, hogy ezáltal a keresztyén sz. háromság tana felforgattatik, és négység tana lép helyébe a róm. egyházban. Barátom nem hívé el. — Olvassa el Haulleville e munkáját, s ha feltalálja benne, miképen imádkozik sz. Máriához mint a bölcsesség kútfejéhez, meg fog győződni, hogy Haulleville ur épen azon attributumot tulajdonítja sz. Máriának, a mit az evangéliom a sz. Léleknek.

Jóllét, szabadság, bibliaterjesztés, műveltség, gyarmatosítás, Haulleville szerint mind a r. kath. népek tulajdona, nemkülönben a vallási türelem. — Szerinte az evang. egyház, szolgáló, tudatlanságot szült mindenütt, és korhelyek, lusták a prot. népek. Tanui ennek a nápolyi, toscanai, spanyolországi, portugalli és római türelem 1870-ig, s a rabszolgaság Délamerikában, s a kuli kereskedés Franciaország részéről.

Végül Haulleville szerint a jövő század bizonyosan kath. század leend. Erre azt lehet mondani, hogy jövő tudás Isten dolga. Volt már áriánizmus korszaka, volt mohamedánizmus korszaka, volt római katolicismus korszaka a szép emlékü 9. 10, 11, 12, 13. 14. 15-ik századokban. Lehet hogy ismétlődik. De mi esedezünk az igazi bölcsesség kútfejéhez, a sz. Háromság 3-ik személyéhez, hogy a népeket az igazságra vezérelje. A hol az Isten lelke van, ott van a szabadság, műveltség, és tiszta erkölcs uralma.

M.

B E L F Ö L D.

Az ág. ev. egyház egyetemes közgyűlése.

(Zsedényi beszéde, észrevételek a középtanodai törvényja aslatra, zsinat kérdése stb.)

E közgyűlés október 11. és 12-én Budapesten tartatott meg, Zsedényi Ede egyetemes felügyelő és Geduly Lajos szuperintendens elnöke alatt.

Megnyitá e gyűlést Zsedényi jeles, több helyen viharos tetszéssel fogadott beszéde, mely rövid programját adá a közgyűlés teendőinek s az elnök nagylelkű adományainak nemcsak elősorolásával, de azoknak átadásával ért véget.

Szól e megnyitó beszéd a középtanodákat illető törvényjavaslat országgyűlési tárgyalásának elhalasztásáról és azt helyesli, mert — úgy mond — „e törvényjavaslat tanai még nincsenek a gyakorlati tanítás tisztító szítáján átszűrve és ev. egyházunk vezérelveinek nem is felelnek meg.“ Jelenti, hogy a törvényjavaslatra az egyetemes bizottság megtette észrevételeit, melyek annak idején az országgyűlési tagokkal fognak közöltetni.

Nagy éljenzéssel fogadtatott e tárgynál a következő passus: „Egyházunk hivei, gyermekeiben nemcsak embert és polgárt, de egyszersmind protestáns keresztyént is akar nevelni. Embert nevelünk, midőn lelkét és szellemét képezzük; polgárt, midőn jogaival és kötelességeivel megismertetjük; a protestáns keresztyént, midőn eszméletében vallásunk elveit és az erkölcsi életet felderítjük, hogy ezen fáklya világánál egyházunk iránti kötelességeit tántoríthatlanul teljesíthesse.“

Szól azután a zsinatról, melyet a helv. hitv. testvérek sürgetnek, mely már több év óta az ágostaiak kerületi gyűléseinek tárgyát képezi s úgy véli, hogy a hozzá beérkezett dunántúli ref. egyházkerület felhívása közlendő a kerületi gyűlésekkel, utasítás adása végett. Kétli a zsinat oportunitását, mikor látja, hogy az eddigi vallásügyi törvények sem tartatnak meg, sőt hogy a folytatott törvényszegések egyáltalán meg sem büntetnek. Az egyenjogúság és vallásszabadságról szóló törvények előzetes hozatalától függeszti ő fel a zsinat sikeres megtartását.

A tanügyi bizottságnak adott felhatalmazásról, mely szerint bizonyos esetekben némely tantárgy, nevezetesen a görög nyelv tanulása alól és az osztályugrás eseteiben fölmentvényt adhasson, jelenti elnök, hogy a miniszter a fölmentvény megadását saját köréhez tartozónak nyilvánítja s így végzésünket megsemmisítette. Jelenti, a kath. egyházban ágy- és asztaltól elválasztott s később az ev. egyházba áttért és ott ujházasságra lépett egyének házasságának miniszteri rendelettel nyilvánított érvénytelensége ügyében tett feliratunknak kedvező eredménye nem volt.

Jelenti továbbá, hogy iskolai czélokra befolyt a Szunyogh-féle alapítványból (26 évig tartott per után) 13 ezer frt. A Blankenstein György gróf 5 ezer forintos alapítványa a végrendelet érvényi kérdésének eldöntéseig függőben marad. Sillig Apollónia, néhai drezdai nő, ki a trencsin-tepiczi fürdőt 20 éven át látogatta, a fürdő vidékén lakó ev. lelkészek özvegyeinek és árvaainak 370 forintot hagyományozott.

Azután a feloszlott közös prot. theológiára ág. hivek által történt adakozásokból 3352 frt adatott vissza Török Pál szuperintendens ur által. Ezzel kapcsolatban jelenté elnök, hogy saját theol. akadémiánkra, azon esetben, ha Pozsonyban felállítatnék, gróf Pálffy János 16 ezer forintot ajánlott fel.

A pancsovai botrányos lelkészválasztási ügy eligazítottságának bejelentése után, elnök megnyitá jótékony kezét és a 4 egyházkerületnek 400 frtjával 1600 frtot ajánlott fel, kerületenként 8 néptanítónak 50 frtjával jutalmazására. A hittanhallgatók serkentésére 100 aranyat ajánlott úgy, hogy a pozsonyi, soproni és eperjesi hittani intézeteknek egy-egy másodévi tanítványa, ki ág. h. ev. szegény lelkész vagy felekezeti néptanító fia és képessége, szorgalma, erkölcsisége által mind a múlt, mind a folyó 1877/8. iskolai év első fele alatt magát annyira kitünteté, hogy a hittanárok által megjutalmazás végett az illető szuperintendensnek ajánlható, február hóban 25 arannyal megajándékozandó. A bányai egyházkerületben pedig, hittanintézet nem léteztvén, a szarvasi lyceum ugyanoly minőségű, végző, de theológiára menendő tanítványának szintén 25 arany adassék a szuperintendens által.

Igy nyitotta meg Zsedényi az egyetemes gyűlést. Lelkes szavai nemcsak felekezetünk, de a sajtó figyelmét is felköltötték évenként; mert beszéde gyorsírók által azonnal a lapok számára felvétellett. Különben az elnök nagylelkű adományaiért a jegyzőkönyvben a hála kifejeztetett. Ugy szintén a kath. főúrtól s így kétszeresen fontos Pálffy János-féle ajánlatért a jegyzőkönyvi hálán kívül, az egyetemes gyűlés hálairatának, Geduly szuperintendens által történendő átnyújtása elrendeltetett.

Az elnöki jelentéssel összhangzólag felolvasztatott ezután az egyetemes bizottság nyomtatásban is megjelent munkálata, mely autonom szellemű észrevételeket tesz a középtanodai törvényjavaslatra s mely tárgyalás előtt az országgyűlési képviselőkkel fog közöltetni. E munkát mondja, „hogy a főfelügyeleti jognak olyszerű értelmezését, minő e törvényjavaslat némely pontjaiban jelentkezik, sem egyházunk történelmi múltjával, sem középtanodáink jelen és jövő érdekével összeegyeztethetőnek nem találjuk.“

Az észrevételek röviden a következők:

1. Ne soroztassanak a protestáns iskolák az egyesek által fentartott iskolák rovatába, melyeknek történelmileg kifejlett jogalapjuk nincs. Czímök legyen: „Önkormányzati joggal bíró hitfelekezetek iskolái“ és említettessenek fel külön.
2. A katonai gyakorlatokra vonatkozó pont nem törvényjavaslatba, hanem tantervbe való.
3. Hogy külföldi segély se ne kéressék, se el ne fogadtassék, minket sújtana legjobban, holott ez nem a javaslat intenciója. Mondassék e helyett, hogy e segélyek kérése és elfogadhatása „Ő Felsége beleegyezésétől tétessék függővé.“
4. A tanárképesítés joga, mint egyházunk autonom joga az állam kezébe nem mehet át. A tanári vizsgákat is csak saját bizottságunk előtt tegyék meg.
5. Hogy egy osztályban csak 50 tanuló legyen, és e szám szaporíthatása végett a miniszter engedélye kéressék, mint jogsérelem és a hazai viszonyoknak meg nem felelő pont töröltessék.
6. Törlendő az épületekre vonatkozó pont, mint olyan, mely folytonos vitákra adna alkalmat.
7. A gimnáziumi tanárok számát illetőleg mondassék ki, hogy minden tanodában legalább annyi rendes tanár alkalmazandó, a hány osztály van.
8. Az „egyéb iránt ártalmasnak“ tartható tankönyvek megbírállását a felekezet önmagának tartja fenn.
9. Mellőzendő a miniszternek a vagyon kezelésébe való avatkozása; a felügyeletre elégséges az évi értesítvény.
10. A nyilvánossági jog megvonásáról szóló pont — a ta-

nárok számára és épületekre tett észrevételekhez képest — mellőztessék; kárára lenne a tanúgynek.

11. Fegyelmi baj vagy államellenes irány miatti vizsgálatot igénylő ügy jogaink sérelme nélkül csak saját hatóságaink által vagy azoknak közbejöttével vizsgáltsassék meg.

12. Az érettségi vizsgáknál saját egyházi főhatóságaink elnökségét kívánjuk megtartani, úgyszintén a vizsgálati utasítást is kívánjuk autonom jogaink keretében fentartani.

A mult évi jegyzőkönyv nyomán előterjesztett, hogy a r. kath. lelkészek által, különösen vegyes házasságból származó gyermekekre nézve, a kereszteleseknél számos törvényszegés követtetvén el, mult évben határozatott, hogy a miniszter feliratban felkéressék e visszaélések elhárítása végett adminisztratív intézkedésre. A felirat beterjesztett ugyan, de eredményre nem vezetett, mivelhogy a miniszter nem elvileg, hanem csak esetről-esetre ígér ez ügyben orvoslást illető leiratában. Mindazáltal azonban az egyházegyetem elvárja a törvényszegők szigorú megfenyítettését.

A megnyitó beszédben felhozott közös theológiára adott s most visszafizetett pénzek az egyetemes pénztárba tétetni s a létesítendő theol. akadémiára fordíttatni rendeltettek.

Érdeklél hallgattuk az egyetemes tanügyi bizottság előadójának, Batizfalvi István tanárnak évi jelentését. Kiterjeszkedett az a közép- és felső iskolai tanítás körüli ügyekre és adatokra. Az előmeneteli jegyek egyformásítását az állami iskolákban behozottakkal, tekintve különösen az 1 éves önkényesség körüli eljárásra, — javasolja és így a magaviseletre nézve: jó, szabályszerű, ros; az előmenetelre nézve: jeles, jó, elégséges és elégtelen — lennének az elfogadandó jegyek. Részletes statisztikai közleményéből a bizottságnak kiemeljük, hogy volt 19 középtanoda, 3 theol. intézet, 4 tanítóképezde, 143 rendes és 26 segédtanár, kiknek évi fizetése tett 154,000 frtot, tanuló volt 4326. Ezen intézetek szellemileg örvendetes haladást tanúsítottak. — E jelentés elismeréssel fogadtatván, a bizottság javaslatai oly módosítással fogadtattak el, hogy a bizonyítványokban általános osztályzat ne adassék s hogy a módszertani értekezletek j. könyvei ne az egyetemes tanügyi, hanem a kerületi t. ü. bizottságokhoz terjesztessenek fel.

A görög nyelv alóli esetenkénti felmentés és az osztályugratás iránt az egyetemes gyűlés nem osztván a miniszter nézeteit, eddigi gyakorlatához ragaszkodik.

A zsinatra nézve. Testvéri rokonszenvvel fogadtattak a ref. egyházkerületek felhívásai a zsinat tartása tárgyában.

Zsedényi és Radvánszky a vallásszabadságról szóló törvények hozataláig várakozást és előkészülést ajánlanak.

Bánó József megtartandónak véli, hogy az annyiszor elhalasztott vallásügyi törvényjavaslatok tárgyalása általa sietessék.

Kemény Mihály megtartandónak véli, mivelhogy a régi oszlopférfiakat óhajtaná zsinati tagokul birni.

Felhoztam e véleményeket, hogy láthassa a t. olvasó, miként akarat van a zsinat tartására, de az idő szempontjából létezik eltérés. Elhatározatott a tüzetes békülés és a vallásügyi törvények sürgetése a mielőbbi zsinattarthatás végett.

A theologiai akadémia és az eperjesi jogi tanfolyam visszaállításának ügyei iránt a részletes tervek jövő gyűlésre vártnak el.

Láng Adolf.

Pro veritate.

Válasz T. Török József ur „pro memoria“-jaira.

Motto: Fiat justitia.

Legelsőben is tiltakoznom kell a t. tanár ur azon színváltoztatása ellen, hogy cikkének kezdetén, magát, mint általam provokáltat mutatja be. Ugy tudom, hogy a megtámadás tőle jövőn, a kihivott én vagyok.

A „pro memoria“ hangja azt mutatja, hogy most már nem doronggal, hanem éles fegyverrel kél harcra ellenem, üdvözölve elsőben is, oly szeretettel, milyennel a párbajt vivni akaró, üdvözli ellenfelét. De mellőzzük ezt! hanem miután Ön, „a porondra készséggel leszállott“, ez önmegalázásáérti viszont üdvözletem után, térjünk a dologra.

Védelmemre irt, de ismét megtámadott válaszból, „három mozzanatot magasít ki“.

Elsőben is azzal vádol, hogy a lelkészi kar érdekében lép fel, s tőlem credentionalist követel. Én még most is a lelkészi kart látom alaptalanul megtámadottnak, ezen szavak által: „Valóban sajnós dolog, hogy ily jelenségek tünedeznek fel egyházkerületünkben, mert ezek korunk depravációjának, corruptiójának a tünetei. És még sajnósabb az, hogy leginkább a lelkész urak közt mutatkoznak...“ De ki az, ki ezen tételt olvasva, nem a lelkészi kart itéli megtámadottnak? Hiszen Ön, ma sem tudhatja, ki az az igaz mondásáért bosszuvágygyal keresett Mikeás, lelkész-e az, vagy nem? és mégis azon ismeretlennek tényeért, fennebbi szavakban, megtámadja a lelkészi kart, s támadását azzal indokolja, hogy egy lelkész, az egyházkerületi gyűlésen elmondott oly szavakat, melyeket szájába adni jónak vélt, s melyeket — mint bebizonyítottam volt — sohasem mondott. Ön is a tanári kar nevében beszél több helyen, de én nem kérek credentionalist: hanem kívánatára, kész szívvvel felmutatom a magamét. Az én credentionalisom, ezen meggyőződés, hogy ha az általam tett, vagy csak reám fogott nyilatkozatért, nevem megnevezése nélkül bár, de a lelkészi kar „több tagja“, fent idézett szavakhoz hasonló váddal sújtatik: erkölcsi kötelességem előállani, s vagy magamat igazolni, vagy szavaim minden következményét viselve, azokról kik abban nem részesek, oly sújtó vádat elhárítani. Az egyházkerületi gyűlésen pedig, talán csak megengedi, hogy mint képviselő, küldő lelkésztársaim nevében, addig szólhassak, míg ők bizalmukat tőlem meg nem vonandják.

A második mozzanatot én is örömmel veszem tudomásul, mert bizonyítja azt, hogy a t. tanár ur, úgy soraim mint mások által, meggyőzve lett a felől, hogy az általa nekem tulajdonított szavakat csakugyan nem mondottam. E beismerésért igyekezni fogok, hogy máskor „a ros puska szerepét“ ne játszom; hanem „szabatosan“ és „kellő időben“ szólaljak fel, valahányszor hasonló „jus quaesitum“-ok akarnának felszínre kerülni.

De itten következik a harmadik mozzanat, mely a cikkében előre jelzett vegyelemzésnek, oly sajtósági légi tünete, minőt görebjében, nem tudom a heveskedés hányadik hőfoka hozhatott létre, vagy inkább mutathatott fel képzelő tehetsége előtt; mert én, tanári minden bizonyítgatásai dacára sem lehetek ezuttal oly engedelmes tanítvány, hogy ottan lenni, sőt kimagasúlni higyjem. Pedig szerinte az „pyramisként kimagaslik.“

Személyeskedés vádjával sújt. Válaszomnak három tételét idézi ennek igazolására. De alig kezdi önigazolását, már a második sorban Mikeásra téved gondolata, s ettől kezdetten úgy

összebonyolít Mikeást és mint elvtársat engemet, hogy feleletemben, cikkének logikai rendjét nem követhetve, külön kell szólnom a rólam s azt követve, a Mikeásról mondottakra.

Én, a szó legszorosabb értelmében őszintén örülök azon, hogy „kedélye nem romlott meg”; a nyugalom pedig, melyre hivatkozik, kettőnk szerint különböző fogalom, mert Ön a lelkészi pályát állítja olyannak, melyet „biztosított és nyugalmas voltánál fogva (!) igen nagyra becsül;” beismerem azt is, hogy az első cikkén végig ömlő gúnyorát, mint tanítványa nem tapasztaltam, s így „czine mintyé” re nincs szükségem; sőt ezekből kifolyólag üdvözlöm azon nyilatkozatáért, hogy mint oly család tagja, „mely kevés kivétellel merőben ref. lelkészekből áll, a lelkészek iránt impietással nem viseltetik”: de bocsásson meg nekem, ha cikkének hangja, s az abbani támadási mód, épen ezen indokok alapján, annyira meglepett, hogy önkénytelenül merült fel előttem e kérdés, hogyha még az általam leirtak szerint ismert és tisztelt t. Dr. Török József is, pusztá gyanúra, ily szélsőségig menő megtámadásra engedni ragadtatni magát, s mielőtt megtudhatta volna, ki legyen „Mikeás”, nemcsak nekem ront, sőt még mostani cikkében is tovább gyanúsít más, azt állítván, hogy „Mikeás a rusticálás iránt nagyobb vonzalommal viseltetik, mint a tudományok iránt”; akkor ha kedélye olyan, milyenek jelezte és a milyen a multban volt, minő hangokon foguának szólani azon társai, kikre az Ön által neheztelt kitételek, nemcsak a jelenben, de már a multban is, betűszerint illettek? Én, ha személyeskedtem, az kényszerített reá, mert a támadás, épen személy ellen intéztetett.

De felelnem kellett még azon tételeire is, melyeket az eddig hivatoltak után, Mikeás és ellenem együtt állít fel.

Mikeás cikke, ha Ön szerint finom és lovagias nem volt, szerintem nem volt személy ellen fordított dorong sem. Ügyszeretettel — igaz, hogy nem a t. tanár urak, hanem a főiskola érdekét tartva szem előtt — mondotta el meggyőződését. Épen ez az, mi annyira felingerelt ellene sokakat; és a mi engemet arra indit, hogy az ön által kérdőleg hozzám intézett „nehány mikeási passusra”, az általa kiválogatott s feltárt sorrendben feleljek.

A családi élet szentélyére vonatkozó passust, felőlem hadd fedje az éjnek sötét leple: mert méltán fedezendi.

„A gimnázium volt növendékeinek aligha nem túlnyomó száma... ellenszenvet táplál az anyaiskola iránt, sokszor ellensége annak. Jó volna oda működni fenn és lenn, hogy köztisztet, szeretet tárgyává vivná vissza magát, a tiszántúl központi gimnáziuma. Igazak-é ezen állítások Kiss Albert ur? Bizony ha igazak volnának, nem volna oly népes a debreczeni gimnázium, hogy minden osztályában felférne egy parallel osztály.” Sokszor hallottam és olvastam már e tételt, s mert feleletre felhíva lettem, hadd beszéljenek a megdönthetlen számtani adatok. Ugyanis: statisztikai kimutatás szerint, a gimnáziumi tanulók összes száma volt az év elején = 718. Most, ezen Lap 39-ik számában közzétett adatok szerint = 649. — Mult évben II. osztályu tanuló volt = 95; most = 99, s ezen 4 szaporulatért, parallel osztály állítottatott. De ettől eltekintve, a VII. és VIII. osztály lévén az, hová a vidéki algimnáziumokból távozók mennek, ezen két osztály létszáma mutatja épen az akadémiai tanfolyamokra vonatkozólag is úgy a szaporulatot, mint a fogyást; a közelismerésbeni emelkedést, mint a hanyatlást. Már pedig tavaly a VII. osztályban volt = 96; most van = 79; a

VIII. osztályban tavaly volt = 100, most van = 81. — Bizonyára, e statisztikai adatokra tekintve, én kérdezhetem: Igaza volt-é Mikeásnak?

Hogy annyi növendékek közt vannak, kik az orvosi egyetemen, mint máshol, kitünő állást foglalva el, főiskolánk diszei lesznek: örömmel tudom. De ismét kérдем: nem lehetne-é nagyobb azoknak száma?

A mit a bölcsészeti s theologiai tanszakokra vonatkozólag mondott Mikeás, az szerintem egészen mást jelent. Nem vont ő le, mint én sem akarok levonni semmit is, sem a nt. Menyhárt János és Tóth Sámuel, sem a szerkesztői jognál fogva kihagyott harmadik tanár ur érdeméből; sőt beismerem, hogy túlfeszített erővel, s lelkiismeretesen működnek. De kérдем, vajjon egy egyházkerületi főiskolának az-é a hivatása, hogy épen a mi felekezeti jellegét megadja, a mi fenállásának létalapja, épen a lelkészképzés terén torlaszson 3 tanár vállára minden terhet? s azért, mert humánitási szempontból igen szép frázissal lett védve, állitson más felekezetü tanulók kedvéért parallel osztályokat, saját érdekének, a bölcsészeti és hittanszaki folyamnak hátrányával? Ez Mikeás szerint a kérdés: s ez szerintem is.

„És most még egyet.” Ha a személyeskedő s csak elkese-ritő polémiától, csakugyan „naturalis horra” van, minthogy ebben én sem gyönyörködöm, szabad legyen reménylenem, hogy a kérdéseimre netalán nyerendett felelet, elvégre szorosan tárgyilagos leend. *) Így aztán nem leszen kényszerülve, sem az Imre Sándor, Ladányi és más tisztelt nevek nimbuszával, sem saját tisztelt személyével fedezni, az érdemök szerint megtámadtakat; sem a tanári kar iránti kegyelet hiányának tüntetni fel, ha valaki a főiskola életében mutatkozó bajokra, nyiltan rámutat. Én pedig, végszavaiban kifejezett kívánalma szerint, az egyház, egyházkerület és főiskola iránt szivemben eddig is élt szeretetet és kegyeletet tovább ápolom, vagyis leszen békeség velünk.

Kiss Albert.

K Ü L Ö N F É L E K.

— Figyelmező. Megjelent Debreczenben a „Magyar protestáns egyházi s iskolai Figyelmező X-ik (októberi) füzete, szerkeszti s kiadja Révész Imre. E füzet tartalma: I. Az atomokról, Zollman után Pápay Imre. II. Igazgatói jelentés a máramaros-szigeti hely. hitv. lyceum állásáról, Szilágyi István. III. Szoboszlai Pap István véleménye a zsinattartásról, Révész Imre. IV. Egyháztörténelmi tárcza Szilágyi Sándor és Hoffer Endrétől két közlemény. V. Egyházi és iskolai krónika. VI. Rövid irodalmi szemle és könyvészet. — A jövő évre való előfizetések idejében beküldése kéretik, folytatván pályáját továbbra is mindnyájunk közörömére, a Figyelmező.

— M.-Sziget. A h. h. lyceum ifjuságának létszáma az 1876/7. tanévben 293 volt, 38 esik a jogakadémiára, 255 a gimnáziumra, ezenkívül 17 magán tanuló tette le a vizsgálatokat. Tanárok és tanítók száma 20.

(Figyelmező.)

— Lyon. A francia szabadegyház zsinatján (hibásan közöltetett Lapunkban a jövő év kifejezés jövő hó helyett) a megnyitó beszédet Pressenssé tartja a francia prot. missióról.

*) Elég volt a szellőztetés pro et contra, most már csak egy 3-ik, és pedig közelről nem érdekelt egyén, beleszólásának volna helye, ha ilyen vállalkoznék.

Szerk.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.